

SOBRE LAUREÀ FIGUEROLA ALS ANYS DE LA NOSTRA RENAIXENÇA

per JORDI RUBIÓ

Entre les cartes rebudes¹ que conservava el meu avi Rubió i Ors, n'hi ha dues d'importants de Laureà Figuerola (1816-1903, nascut a Calaf i mort a Madrid). Sempre m'havien interessat, però ara són d'actualitat. L'any 1968 va ser recordat que feia cent anys que Figuerola, essent ministre al govern provisional del general Serrano, després de la Revolució de setembre, va donar validesa nacional a les *pecetes* que corrien per Catalunya al segle XVIII² i des de la invasió napoleònica. També l'any 1968 la reedició de l'*Estadística de Barcelona en 1849* del mateix Figuerola, feta a Madrid, crec que per iniciativa del Prof. Estapé, va aclarir-me un fragment, que jo no sabia interpretar, de la segona d'aquelles cartes, i em cridà l'atenció sobre un llibre notable quasi desconegut avui a Catalunya.

Ben lluny estic d'atrevir-me a entrar en l'obra i la personalitat de Figuerola, tot i que tants aspectes d'ella són poc divulgats entre els qui no som especialistes en qüestions econòmiques ni pedagògiques.³ Publicaré només les dues cartes i comentaré allò que en pugui comentar.

El meu pare Rubió i Lluch em recordava el nom de Figuerola perquè

1. Rubió i Ors conservava cinc cartes de Figuerola: des de Madrid del 24-III-1840 i del 28-VII-1840; de Barcelona del 15-I-1850 i de Madrid del 2-X i 30-XI de 1855.

2. P. VILAR, *La Catalogne dans l'Espagne moderne* (Paris, I, 1962, pp. 688-689) diu que la *pesseta*, com a moneda efectiva per als pagaments interiors, durant tot el segle XVIII tingué un paper fonamental.

3. Informació general sobre Figuerola, l'he vista a l'*Enciclopedia Espasa* i al *Diccionario biográfico y bibliográfico de escritores y artistas catalanes del siglo XIX* d'ELIAS DE MOLINS (Barcelona, 1889-1895, 2 vols.). Visió de conjunt sobre el lliurecanvisme de Figuerola, la donà J. VICENS I VIVES, *Industrials i polítics* (Barcelona, 1958), i també s'hi referí. J. RUIZ CALONJA, *Panorama del pensament català contemporani* (Barcelona, 1963). No he pogut llegir *Necrologia del Excmo. Sr. D. Laureano Figuerola* por P. DE AZCÁRATE (Madrid, 1910). R. N. COMAS li dedicà un simpàtic record quan va morir: "No va perdre mai l'hàbit de parlar la llengua nadiua" (*Calendari català per a l'any 1904* publicat a Barcelona per Joan B. Batlle, p. 23). C. PI I SUÑER, *L'aptitud econòmica de Catalunya* (Barcelona, 1927-29) el cita amb elogi (II, 172), però fa la impressió que de segona mà. M. C. F. CORDERO, *La Gloriosa vista por Pereda* (*Bol. Biblioteca Menéndez Pelayo*, XLIV, 1968, pp. 395-404). Judici imparcial de l'obra econòmica de Figuerola.

havia estat amic de juvenesa del meu avi. Havien estat companys a les conferències d'economia política que l'exclaustrat Eudald Jaumandreu donava a les aules de la Junta de Comerç l'any 1835. A l'agost del 1836 hi hagué exàmens públics d'aquella càtedra i Figuerola fou un dels elegits per a prendre-hi part.⁴ Els altres foren Josep A. Elias, Josep Freixas i Rubió i Ors.

Figuerola ja el 1832, als setze anys, estudiava francès a Barcelona a les escoles de la Junta de Comerç,⁵ i el 31 de març del 1853 encara actuava com a secretari primer de la nostra R. Acadèmia de Bones Lletres. Aquell any va anar a residir a Madrid quan hi va ser nomenat catedràtic de Dret Polític i Legislació Mercantil. La capital de l'Estat sempre el va atreure. No solament per a completar estudis o obtenir els graus que no podia aconseguir a Barcelona, o fer oposicions, sinó pels millors mitjans d'informació bibliogràfica que hi trobava, com deia en 1840 a Rubió i Ors. Aquells vint anys almenys que Figuerola va residir a Barcelona, el posaren en íntima relació amb les seves institucions i els nostres homes de lletres. En 1836 entrà a la *Sociedad Filodramática* fundada a Barcelona després d'un dinar d'homenatge a Julián Romea.⁶ Milà i Fontanals n'era l'arxiver. Andreu de Fontcuberta (*Covert Spring*) secretari, i quan caigué malalt, essent absent Llausàs, Figuerola el va substituir com a secretari primer.⁷ A la *Sociedad* trobà també Pere Mata i P. F. Monlau, que després foren companys seus de claustre a la Universitat Central.

A principis del 1839 col·laborà en un àlbum dedicat a una per mi desconeguda Manuela Carbonell Català, conservat a la *Biblioteca de Catalunya*,⁸ amb un escrit literari en prosa. Com que la contribució de Figuerola a aquell àlbum és l'únic escrit estrictament literari que d'ell coneix, m'hi detindré uns moments. L'autor no dissimula pas la seva poca simpatia pel convencionalisme dels àlbums de dibuixos i poesies: una inscripció en ell, diu, sembla la d'una *losa funerària*. A continuació escriu unes ratlles, les quals copio, perquè ens mostren com el jove i futur economista utilitzava la mitologia romàntica (Ossian i els trobadors) corrent a Catalunya. No es feia, però, il·lusions sobre l'èxit de la seva obligada contribució en prosa, i no en vers, a l'homenatge a aquella dama: "Tal así, entre el terrible lenguaje de los bardos que hacen vibrar el corazón de los guerreros, entre la acre armonía de las trobas provenzales que

4. RUIZ PABLO, *Historia de la Real Junta Particular de Comercio de Barcelona (1758-1847)* (Barcelona, 1919), p. 434. *Diario de Barcelona*, 12 setembre 1836.

5. CARNICER, *Vida y obra de Pablo Piferrer* (Madrid, 1963), p. 8.

6. *El Propagador de la Libertad*, Barcelona, III, 154.

7. En tals funcions va enviar a l'escriptora Josepa Massanés, el 17 de març del 1837, el diploma de membre (*Biblioteca de Catalunya*, ms. 1371, fol. 167).

8. Ms. 1426 procedent de la llibreria de Mestre i Noé a Tortosa, el qual en parla al seu llibre *Temps, vida i obres del polígraf D. Jaume Tió* (Barcelona, 1927, p. 87). A l'*Inventario de manuscritos por orden de registro* inclòs a la *Guia de la Biblioteca Central de la Diputació de Barcelona* (1959, p. 106) el ms. 1426 veig que corresponia a les cartes rebudes per F. J. Ràfols.

hacen vibrar el corazón de la enamorada virgen, mi pensar, vestido en triste prosa, será ofuscado por el terrible y dulce cantar de los vates...” Els literats que prengueren part a l'àlbum, executat entre cap d'any i abril de 1839, serien tots més o menys amics: Joan Cortada, pertanyent a una altra generació, el qual escrivia també en prosa; en vers, Jaume Tió, i Collar i Buerens que l'acompanyà tant a l'aventura d'*El Heraldo*, Rubió i Ors (en castellà com els altres), P. Mata, Josep Detrell, un altre Figuerola que es deia *Inocencio*, la Josepa Massanés, i altres de menys coneguts.

Pel juliol de 1839 va ser pensionat per la Diputació de Barcelona, amb Pau Piferrer, per anar a estudiar a l'Escola Normal de Madrid. Hi va anar, però ell sol.⁹ Pel març de l'any següent va escriure la carta a Rubió i Ors, on parla d'aquells estudis, publicada a l'apèndix. A primers d'agost del 1840 devia llicenciar-se en Dret¹⁰ i va establir-se després com a advocat a Barcelona.¹¹

No cal repetir la història del que va ser la vida a Barcelona l'any 1842. S'hi entrecreuaven les més oposades actituds. Figuerola ocupava, com a substitut a la Universitat, la càtedra que després va tenir a Barcelona en propietat, i hauria d'opinar davant dels seus deixebles sobre els problemes de dret polític que plantejaven la tutoria de la Reina, la regència i les intromissions de la reina mare. El novembre esclatà la revolució contra Espartero. Al *Diario razonado* de Van Halen hi ha les comunicacions creuades amb ell el 30 de novembre de 1842 per la Junta nomenada amb el propòsit de deturar *in extremis* el bombardeig de la ciutat. La presidia el baró de Maldà, i Figuerola n'era secretari. El dia 1 ja no hi figura Maldà. El dia 2 a dos quarts de 3 de la tarda s'adrecen al General els qui restaven d'aquella comissió. Només signen tres noms: l'abat Zafont, Antoni Giberga diputat provincial, i Figuerola. Poques foren les paraules en aquella dramàtica tensió: ...“los que firman, no saben si su vida durará dos minutos”.¹² L'endemà al matí començà el bombardeig des de Montjuïc. L'any 1843 Barcelona va venjar-se del Regent a la revolució de juny i Figuerola, síndic llavors de l'Ajuntament, va ser un dels qui signaren la proclama anunciant la revolta a Reus de Prim i de Milans.¹³

9. CARNICER, *op. cit.*, p. 39; G. DÍAZ-PLAJA, *Una càtedra de Retòrica* (Barcelona, R. Acad. de Bones Lletres, 1961, p. 9).

10. Escrivia a Rubió i Ors en carta de Madrid de 28 de juliol de 1840: “Los demás encargos los cumpliré y te contestaré cual tú quieras luego de concluidos mis ejercicios de licenciatura. El sábado 25 tuve el tanteo del que salí bien. El 31 tengo la pública. El 2 o el 3 próximo me encerraré para secreta. Adiós. Sabes soy tuyo y de los amigos.”

11. La *Guía de Forasteros de Barcelona*. 1842 de M. Saurí, p. 81, diu que era advocat de pobres. Tenia el despatx al c. Conde del Asalto 7. A la mateixa *Guía*, p. 94, figura com a *inspector de escuelas*.

12. VAN HALEN, *Diario razonado...* (Barcelona, 1843), p. 115.

13. *Diario de Barcelona*, 1843, p. 2089.

Hem vist Figuerola en contacte amb els romàntics de la *Sociedad Filodramática* que tenia Alexandre Dumas com a president honorari; estudiant després Dret i Pedagogia a Madrid; i els anys 1842 i 1843 complint deures cívics d'acord amb l'opinió conscient majoritària de Barcelona. L'any 1847 guanyà la càtedra que hi exercia interinament. Pel gener del 1848 era admès a la secció de literatura de la R. Acadèmia de Bones Lletres. Pròsper de Bofarull n'era president i Muns i Serrià secretari. Era la vetlla de la caiguda de Lluís Felip i de la que fou anomenada revolució dels intel·lectuals. Ja corria pel món el manifest de Karl Marx i fins a la *Sociedad Filomática*, fundada a Barcelona el novembre de 1839, era llegida una memòria sobre el socialisme.

L'ambient universitari, reforçat potser amb el de l'Acadèmia i possiblement algun estímul de l'autoritat a Barcelona, portà Figuerola a un treball de gran volada de recerca estadística. Tenia el propòsit d'organitzar les dades sobre les quals basaria les aplicacions a la realitat dels seus idealismes lliurecanvistes. No volia arribar-hi per inducció sinó per deducció. El resultat, ja veurem que només parcial, del seu treball va aparèixer a l'*Estadística de Barcelona en 1849*,¹⁴ començada a publicar el desembre d'aquell any. Diu l'autor que la investigació va ocupar-lo tres anys. Els preliminars del llibre ens diuen que el 20 d'octubre el Cap Polític de Barcelona havia informat sobre la instància de Figuerola perquè li fossin oberts els arxius oficials. Tal vegada la idea de tal recerca ja evolucionava en el seu esperit des que va tractar Andreu de Fontcuberta, el qual, presentant-se com a membre de la *Sociedad Francesa de Estadística Universal*, publicà al primer volum d'*El Propagador de la Libertad* alguns articles de geografia i economia polítiques i d'estadística. La carta a Rubió i Ors del 13 de gener de 1850, reproduïda a l'apèndix, ens ajuda a conèixer com va ser publicat el llibre. Resultat tal vegada parcial del treball, i com un avenç provisional, seria la *Fisonomía moral de Barcelona* que Elias de Molins diu que va donar a conèixer l'any 1848.

L'arxiu de la Universitat de Barcelona, el de l'Acadèmia de Bones Lletres i el de l'Econòmica d'Amics del País ens donarien dades que no tinc sobre els últims anys de la residència de Figuerola a la nostra ciutat. Devia alternar-los amb estades de Madrid, perquè l'any 1852 s'hi doctorà en Dret Administratiu i l'any següent va ser nomenat catedràtic en aquella universitat. No sé la data exacta de quan abandonà definitivament Barcelona.

Quan estudiem els temps de la *Renaiença* anteriors a la restauració dels Jocs Florals, no és bo de limitar-se a les personalitats de les quals

14. El llibre ha estat reproduït a Madrid l'any 1968 per l'*Instituto de Estudios Fiscales*, sense cap notícia relativa a l'autor. Només una faixa indica que l'edició va ser feta en "*homenaje a Don Laureano Figuerola en el centenario de la peseta*".

ens ha arribat obra literària. Hi havia un impuls vers una restauració que no podia ésser assolida per obra d'una generació sola i que per a esdevenir totalment allò que el nom significava a les nostres lletres havia de dominar i eliminar molts obstacles. El prestigi de la llengua oficial, l'ambient tradicional a la vida corporativa i a les institucions de cultura superior, la dificultat d'adaptar a l'expressió de les idees llavors modernes un idioma que no havia evolucionat gramaticalment, les exigències de la indústria editorial, que no podia viure del mercat interior, tot eren punts morts que calia vèncer. L'únic mitjà eficient era despertar la consciència col·lectiva. Ja ho va definir V. Balaguer l'any 1866 a *Esperansas y Recorts*: "el despertament històric, polítich y literari de Catalunya".

No tots els qui sentien la commoció de tal despertament tenien qualitats per a excel·lir com a escriptors en la llengua materna, però no hi ha dubte que tots els qui desitjaven el despertament esdevenien afiliats a la *Renaixença*. El tema capital era d'actualitzar el sentiment de diferenciació que, més o menys somort, va actuar sempre a la nostra història. Posat en aquest terreny, tot català conscient donava una tònica especial a la seva activitat i afermava la personalitat de la nostra cultura. Hem de posar l'home al centre; no pas les diverses activitats a les quals poden encastrar-lo els viaranyes de la vida; com metges i homes de ciència, literats, filòsofs, juristes i economistes. No hem de deixar al marge de la nostra cultura els qui des de qualsevol tribuna la vivien i n'analitzaven els elements essent-ne al mateix temps responsables i protagonistes.

Laureà Figuerola va viure més anys a Madrid que a Catalunya. Les seves activitats d'economista i de polític el lligaren molt a la vida oficial d'Espanya, però sempre va tenir present no solament el comerç i la indústria, sinó també la vida de la cultura a Catalunya. Quan va ser presentat a les Corts el projecte de llei, amarat de malintencionat centralisme, que proposava la reunió a l'Escorial dels arxius dels regnes d'Aragó, València i Galícia, Figuerola, que era diputat, s'hi va oposar i amb la intervenció d'altres diputats aconseguí que fos rebutjat el projecte. L'Acadèmia de Bones Lletres se n'assabentà el 9 de febrer de 1856.¹⁵

Des de la jovesa Figuerola va tenir amistat amb la generació que podem qualificar de romàntica, però també va conèixer les personalitats de l'anterior, la constitucional (la d'Aribau, Cortada, Muns i Serifià...) Sobretot, no voldria deixar de remarcar que va tenir relacions literàries amb Piferrer, company seu a les classes de francès a Llotja i amb el

15. *Bol. de la R. Acad. de Buenas Letras*, ix, 313. Tal vegada a conseqüència d'aquest fet l'Acadèmia acordà de constituir a Madrid, des del gener de 1862, una diputació permanent de la qual formaven part els corresponents Marquès de la Pezuela, Modesto Lafuente, Laureà Figuerola i Francisco Permanyer (A. DE BOFARULL, *Necrología de D. José Antonio Llobet y Valllosera...* La precede un discurso descriptivo de los trabajos de la Corporación por su secretario D. José Flaquer; Barcelona, 1863, p. 10).

qual va adaptar al castellà una comèdia de Dumas, *El marido de la viuda* (Barcelona, Saurí, 1841).¹⁶ També va haver de retrobar Milà i Fontanals als estudis de Dret i, anys més tard, van ser companys de claustre si bé en facultats diferents, a la Universitat nostra. A l'*Epistolari* de Milà i Fontanals, que Nicolau d'Olwer començà a publicar, hi ha una carta de Figuerola escrita des de Madrid el 9 d'agost de 1867¹⁷ molt interessant. Tant per l'afecció que revela com per la funció social que creia que havia de complir la poesia. Deia Figuerola, referint-se a la *Cançó del Pros Bernat*: "No reniego del género de la poesía y me complazco en repetirlo. He gozado con ella; la única observación que te he dirigido es que debías dedicarte a composiciones más altas y más universales... La reconstrucción es lo que yo señalaba como extemporánea. ¿Por qué ser arqueólogo en poesía?" Tal vegada Figuerola recordava les poesies polítiques de Milà quan era jove, o adoptava, amb més alt sentit, un judici de V. Balaguer l'any anterior.¹⁸

El meu avi Rubió i Ors conegué Figuerola a l'aula de Jaumandreu com ja he dit. Les cartes publicades a l'apèndix indiquen la intimitat que els unia, sobretot la primera. La manera com parla de la colla d'amics que el recordaven, queixosos de no rebre cartes de l'absent, indica que Figuerola en formava part. Esmenta entre ells els noms de Francisco Permanyer, Fontrodona, Milà i el seu inseparable Llausàs, Nadal, Barrau (aquests dos a Madrid)... Tots serien joveníssims, i la vida i la solidificació dels temperaments i de les opinions que el temps portaria, no sembla que encara hagués esberlat la unió d'uns companys d'estudis.¹⁹ També veiem en aquesta carta que Figuerola estava al corrent de la publicació de les poesies del *Gaiter del Llobregat* al *Diario de Barcelona*, i que no ignorava el nom del poeta que es dissimulava sota aquell pseudònim. S'interessava per la frescor amb què el *Gaiter* escrivia en *lengua provençal* i sabia *engalanarla y remozarla*. A l'errada de perspectiva que indica aquell nom, hi hem de veure l'autèntic punt de vista d'alguns dels qui s'afiliaven a la *Renaixença* sense preveure'n tot l'abast. Bé recordaven el *llemosí* que Aribau enyorava, però no hi veien la identificació amb el català que Ballot elogiava. El provençal o el llemosí eren el nom poètic de la llengua dels trobadors catalans, és a dir dels *troveros*, com Figuerola anomenava Rubió i Ors.

16. CARNICER, *op. cit.*, pp. 55 i 238.

17. No es conserva una carta anterior a la qual es referia Figuerola i tampoc la resposta de Milà en la qual lamentaria les objeccions que havia fet el seu amic a la *Cançó*. Si Milà la hi trameté quan feia tants anys que era lluny de Barcelona, és perquè estimava la seva opinió. Publica la carta NICOLAU D'OLWER a l'*Epistolari de Milà i Fontanals* (Barcelona, 1922, I, p. 92).

18. V. BALAGUER, *Esperansas y Recorts* (Barcelona, 1866), pp. 79-81.

19. Unes ratlles finals de la carta a Milà del 1867 semblen indicar que Figuerola temia aquell any el perill de desafiar la influència dels esdeveniments en l'antiga germanor: "También yo deseo veros a todos vosotros pero he calculado que el *mejor medio de evitar o retardar vejaciones personales* era permanecer quieto en casa". Els subratllats són meus.

APÉNDIX

1

Sr. D. Joaquín Rubió

Madrid, 24 marzo 1840²⁰

Mi querido Rubió: tu favorecida de 28 del pasado, mas bien parece carta de enamorados que de amigos, a juzgar por las cariñosas reflexiones de su introitus. Ellas me demuestran que has estado semi picado por mi silencio, pero debo decirte que no tenías razon. Ni menos quiero ensayar una disculpa por no haberlo verificado, porque sería justificar la necesidad de darla. Ofendería tu buen carácter continuando esta materia, y tratando de hacer las paces, porque yo creo que entre los dos no se han roto las hostilidades. Escríbeme pues á menudo, que por mi parte no quedarás desairado.

Libre ya de las obligaciones que me ligaban y me hacían permanecer en la Escuela Normal, viviré en la Corte, no como un Lord que va á gozar en países extranjeros, y sí como un estudiante que desea acabar pronto sus estudios y formar su fortuna. Hasta ahora he tenido que pasar largas horas de fastidio, no permitiendome la disciplina de la casa, aprovechar los poderosos medios de instruccion que aquí se encuentran. Procuraré ahora desquitarme y las preguntas, las cuestiones, los encargos que quieras hacerme seran cumplidos. Cuando antes, lo hubieses verificado infructuosamente porque mal mi grado no me fuera facil realizarlo. Finalmente ahora viviré en Madrid. Habla y seras cumplidamente satisfecho en lo que mis servicios puedan alcanzar.

Sabía por Fontrodona, la comparsa de Arlequines que iba a salir en esa durante el Carnaval. Los preparativos indicaban cuan aristocratica había de ser. Profesores, músicos, poetas, abogados, jóvenes, evoluciones estudiadas, trajes *ad hoc*, todos eran elementos que marcaban la inmensa distancia de la sencilla, democrática y económica comparsa de marineros que un año antes recorría las tertulias con su careta de hule y el sombrero de cartón. Poesías impresas... *!!!Querubines ocultos bajo malos paños!!!* Debía ser una arlequinada sublime, majestuosa, soberbia, en la que os divertiríais grandemente, mientras

20. Escrita en un paper que no surt a cap altra de les cartes de Figuerola a Rubió i Ors. Porta una marca en sec on hi ha dins un oval dues carteles, la superior amb dues mans esquerres enllaçades, i la inferior amb les inicials gòtiques L.F. El conjunt emmarcat en dos corns de l'abundància.

que me aburría yo postrado en cama cuidadoso porque no se renovara mi tisis que parecía amenazarme y que mi imaginación vestía con un traje de máscara de muy tristes colores. Fuiste también poeta que cantaste los misterios arlequinescos y lo hicistes en lengua provenzal. Bien hayas tu que sabes engalanarla y remozarla con tanta frescura y lozanía. Yo te felicito de corazón por ello porque la poesía castellana de ahora solo presenta afeytes y colorines. Tu última *gayterada* me ha sido pedida por muchos catalanes, únicos que pueden comprender su armonía, y todos ensalzan al nuevo *trovero*.

Diz que tus negocios no *hilan bien*, no lo estraño porque se dan aquí tal maña á traducir, como en esa á engatusar con laminas y santicos. Ademas es mas facil proporcionarse en Madrid obras extranjeras que en Barcelona, y no te admires de ello. Hay tres librerías extranjeras y los precios que de conduccion escijen, son menores que en esa. Hablo por esperiencia. Ademas de la rivalidad de las tres casas, es otro el motivo de la baratura, tal como el hacerse venir las hermosas contrafacciones belgas que disminuyen de una mitad el precio. Mientras que Barcelona tenga que luchar con estos elementos y el descredito que pesa sobre sus traducciones en general, su comercio de libros no aventajará ó al menos igualará al de Madrid. Tú mas que otro alguno conocerás la fuerza de estas razones. — Si tú vinieses a la Corte aprovecharías a mi entender, remitiendo á esa lo mas selecto de las inmensas riquezas literarias españolas que se ven aquí en las calles, mientras que escasamente las hay en Barcelona en la biblioteca de algun curioso. Si yo me viese con dinero de sobra tal vez lo ensayaría.

Diras a Fontrodona que la carta que entregó a su amigo Ristol me ha sido ayer remitida por Nadal, sin que este ni yo hayamos visto en casa al tal sujeto. Solo Nadal le conoció de paso en el Ateneo donde le acompañaba Aniceto Puig quien fue el portador de las misivas. Por su contenido (su fecha 21) ví que tu me escribirías el 28 como verificaste, Permanyer y Fontrodona se clvidarian sin duda.

Si á Milá, Llausás etc. etc. (si es que viven) se les ha metido en la mollera la misma idea que a ti, es decir, que si estan algo picados de mi silencio muestrales este parrafo y diles, que sin embargo de poder quejarme al igual que sus mercedes, les conservo el mismo aprecio que antes; que no me he acordado, ni he querido picarme pues les supongo á entrambos mas ocupados, que no lo he estado yo, si bien que su ocupación será muy diferente y algo mas agradable.

Nadal y Barrau te devuelven tus espresiones. El primero escribe hoy, no se si me dijo a Fontrodona y a ti el correo procsimo.

Quedate con Dios, y saluda en mi nombre a todos los de tu casa y a los amigos que quieran recibir mis afectos mientras que aguarda nuevas cartas de tí el que de veras te quiere.

LAUREANO FIGUEROLA

Quan Figuerola escrivia la carta, feia un mes que s'havien obert les Corts. Moderades, però Espartero hi feia i desfeia. Cap al·lusió a la situació política. La raó del silenci que havia disgustat Rubió i Ors era que Figuerola vivia com

enclaustrat a l'Escola Normal de Madrid a la qual l'havia tramès com a pensionat la Diputació de Barcelona per acord del 6 juliol de 1839. Carnicer, que en va veure l'expedient,²¹ diu que va estudiar-hi dos anys. De la carta sembla deduir-se que o havia acabat l'estudi, o havia estat alleugerida la disciplina a la qual estava sotmès. Recordem que Figuerola volia també llicenciar-se en Dret a Madrid i que, després de les proves obligades, ho degué ésser a l'agost del 1840. Si estudià dos anys a la Normal, part del 1841 havia de residir encara a la capital. Allà va publicar aquell any el *Manual completo de enseñanza simultánea mútua y mixta* del qual hi ha exemplar a la nostra Biblioteca Provincial i Universitària. Era l'escola lancasteriana. Elias de Molins al seu *Diccionario* resumeix l'actuació de Figuerola a Barcelona per organitzar-hi una escola normal, i al *Diario de Barcelona*, maig del 1843, he vist l'anunci de la iniciació dels cursos a l'*Escuela Normal de Instrucción Primaria* dient que L. Figuerola s'havia ofert a explicar un curs preparatori per als qui volguessin anar als exàmens de setembre. La fama de l'economista ha obscurit la del pedagog i no és gaire recordat que va presidir la *Institución Libre de Enseñanza* i que en va fer el discurs inaugural el 29 d'octubre de 1876, imprès a Madrid. — Carnaval va escaure's l'any 1840 els primers de març. La colla de la qual Figuerola formava part, veiem que l'any anterior organitzà una comparsa de mariners senzilla i barata. En canvi la de 1840, d'arlequins, tenia més pretensions i sembla que Figuerola ho subratllí amb ironia. Rubió i Ors, segons la tradició familiar, era molt afeccionat de jove a les facècies carnavalesques. Per la carta del seu amic sabem ara que va escriure una relació en vers català de la mascarada. No sé que s'hagi conservat res d'aquests versos que el poeta va enviar al seu amic. Devien pertànyer al gènere festiu i tradicionalment vallfogonesc. Alguna vegada Rubió i Ors hi va caure, com en una carta en vers, escrita a Valladolid el 1847 als seus amics *graxums*, de la qual L. C. Viada publicà fragments.²² Potser ja no ho recordava quan trenta anys més tard va escriure amb duresa contra els qui empraven el català per a rimar coses banals o procacitats.²³ — Quan Figuerola fa referència a l'última *gayterada* de Rubió i Ors, devia alludir a l'oda *Barcelona* apareguda al *Diario de Barcelona* el 2 de febrer de 1840, ja que és l'última poesia publicada abans del 28 de febrer, data de la carta contestada per Figuerola. Ni per als catalans de Madrid, ni menys per a Figuerola, no era ja cap misteri la identitat del Gaiter del Llobregat, però aquest es feia la il·lusió que només Joan Cortada la coneixia.²⁴ Els primers mesos el secret fou ben guardat, perquè l'autor temia la crítica dels amics. — El pare de Rubió i Ors era impressor i llibreter de vell i el seu fill devia estar al corrent de les dificultats del negoci. Mereixen ser estudiats els comentaris fets a la crisi a Barcelona del comerç de llibreria aquells anys. El descrèdit de *sus traducciones en jeneral* em sorprèn perquè hi havia bastants traductors conscients. És possible que

21. CARNICER, *op. cit.*, p. 39.

22. Al discurs de contestació a Artur Masriera quan entrà a la *R. Academia de Buenas Letras* (Barcelona, 1924, p. 37).

23. RUBIÓ I ORS, *Breve reseña del actual renacimiento de la lengua y literatura catalanas* (Barcelona, 1877), p. 17.

24. RUBIÓ I ORS, *op. cit.*, p. 30.

fos criticada la correcció de l'estil, però aquest defecte no podia ésser carregat a Mor de Fuentes per exemple, estrofolari és cert, però ben format en la llengua. — De Fontrodona no sé més que el nom. El seu amic Ristol deu ésser Antoni Ristol, gran amic i condeixeble de Balmes. Del seu epistolari es dedueix que anà a Madrid pel temps que Figuerola escrivia. Anicet Puig, no era pas de la família d'Anicet Pagès de Puig, el poeta? Nadal i Barrau, no els conec. Permanyer devia ésser el jurista, també poeta, Francisco. De Milà i de Llausàs, no cal parlar-ne.

2

Sr. D. Joaquín Rubió
Valladolid

Barcelona, 15 enero 1850²⁵

Estimado amigo:

Hoy hace un mes me escribias pidiendome cuenta de nuestra vida universitaria. Pues bien la encabeza un artículo funebre. D. Joaquin Rey ha muerto ayer a las 3 y 1/4 de la tarde. Ante el sepulcro olvidanse las censuras de las obras mezquinas y falta de actividad de que tu me hablabas. Solo el elogio de las buenas prendas que tenia el anciano son las que oirás con gusto, pudiendo yo decir por mi parte al igual de los demas profesores, que su imparcialidad ha sido suma; la deferencia y el cariño y aficion a los jóvenes muy señaladas. En mi catedra vidriosa y resbaladiza nada ha dicho y ha fiado en mí apesar de mis opiniones políticas é industriales diversas de las suyas. Bajo este concepto dificilmente hallaremos reemplazo, bien que en otros podrá observarse notable ventaja.

Hemos cobrado Diciembre despues de Reyes, cosa en verdad no esperada por nosotros que nos resignabamos á colocar el maximum de cobranza en el décimo mes del año. En el presente ya sabemos que el Gobierno nos escatimará diere [dinero?].

He publicado mi 2.ª Entrega de la Estadística y aunque me dices que la remita según la vaya dando á luz, juzgo mejor verificarlo luego que tenga cada estadística completa, pues debes saber que el trabajo está subdividido en cinco partes: Estadística física, industrial, moral, intelectual y administrativa. La primera estará publicada en Febrero, y puesto que es punto de honra el darsela a leer á los que juzgan nuestra ciudad por las de Castilla; creo que el efecto será mas completo si pueden ver el todo ó conjunto de cada cuadro.

Adjunto va el diploma de la Filarmónica para el amigo Frias á quien dirás me escuse el silencio: que mi vida de familia me obliga á ser descortés hasta con mis gefes, hasta con las Sras.

Nuestro proyecto de la Filarmónica estaba á punto de cuajar cuando la falta de un local en la Rambla y la subalternidad en que constituian el Ateneo fueron causa de querer constituirlo aparte. Dispertó aunque tarde la Junta

Directiva de la Sociedad y ya no hubo avenencia posible. La Filarmónica caerá á no dudarlo, pero el Ateneo no tiene todavía donde cobijarse. Los Amigos del Pais nada han tenido que ver en el asunto sino es facilitar el local para las reuniones preliminares de los ateneistas.

Has triunfado en lo de Blasco de Garay. El Ayuntamiento coloca la estatua de Pedro Marquet en la Plaza de Medina-celi.

Es necesario me digas si el Director de ese Instituto cobra doble propina en los grados de bachiller á que puede asistir como catedrático del Instituto, mas no como Director.

Saluda a Domingo muy cordialmente asi como a su Sra. hermana. Mariano, si cabe peor; de tal suerte que he tenido que separarlo de mi compañía poniendolo en Gracia á cargo de una familia. Manda á tu aff.^o amigo.

LAUREANO FIGUEROLA

P.D. Va el papel recortado y por el 2.º pliegue podras conocer las verdaderas dimensiones en ancho del diploma.

Comença la carta comentant la mort del Dr. Joaquim Rey i Esteve (1775-1850), rector de la Universitat des de 1840²⁶ — El passatge més interessant d'aquesta carta fa referència a la forma de publicació de l'*Estadística de Barcelona en 1849* a la qual abans m'he referit. Un llibre tan notable i que tan oblidat ha estat, tot i que Elias de Molins l'esmentà a l'article dedicat a l'autor. Ni Vicens i Vives ni Ruiz Calonja no el tingueren present. Pierre Vilar tampoc no el posa en la gran bibliografia del primer volum de la seva obra. Encara no figura a la segona edició del *Manual del Librero* de Palau i el llibre no apareix al catàleg de les grans biblioteques de Barcelona, llevat del de la Biblioteca Arús. L'exemplar d'aquesta no conté més que un fragment de la primera part de l'obra.²⁷ Diu l'autor en la p. VI del seu proemi que havia de tenir cinc parts, i en la carta que comento declara que anava publicant l'obra per fascicles i que no era partidari de donar-los a conèixer abans que haguessin sortit tots els d'una part. No fa gaires dies que parlant amb Pau Vila d'aquest llibre va dir que la reedició de l'*estadística* semblava incompleta. Tenia raó; hi falten tres parts de les promeses. Per tant faltaven igualment a l'exemplar reproduït per l'*Instituto de Estudios Fiscales*, el qual tampoc no anava acompanyat de l'índex, que hom hi cerca en va. Una altra observació fa el qui examina el llibre amb algun deteniment. La data *Diciembre de 1849*, que figura a la portada, no pot referir-se a la impressió de tota l'obra. A la p. 154 (p. 192 de l'edició original) és esmentat un número de *La Nación* de Madrid del 25 de febrer del 1850. A la p. 113 (p. 143 de l'edició original) hi fa referència a l'autor

26. CARRERAS BULBENA, *Estudis biogràfics d'alguns benemèrits patricis que il·lustren aquesta Acadèmia* (Bol. de la R. Acad. de Buenas Letras de Barcelona, XIV, 1930, pp. 225-229).

27. S'interromp a la p. 192, una ratlla després del quadre de la carn consumida a Madrid l'any 1849 (a mitja pàgina 154 de l'edició de 1968). Per a acabar la part de l'*Estadística física* falten, a l'exemplar de la Biblioteca Arús, les deu pàgines finals del capítol a la reedició.

guanyador d'un premi convocat en 1849 per l'Econòmica d'Amics del País. Més encara: no solament la data que surt a la portada és inaplicable a la publicació dels capítols finals del llibre, sinó que almenys el cap. III de la segona part fou estampat en 1851 perquè esmenta dades totals de l'any 1850.²⁸ El passatge de la carta a Rubió i Ors prova que la segona entrega de l'*Estadística* havia d'ésser anterior al 13 gener 1850, i que l'*estadística física* estaria llesta pel febrer. Aquest conjunt deu correspondre pràcticament a l'exemplar de la Biblioteca Arús, si bé és probable que sortís més tard del mes que l'autor pensava. Només conec una referència contemporània a la publicació de Figuerola, i la cita Elias de Molins. És al periòdic de l'*Instituto Industrial de Barcelona* titulat *El Bien Público*, 11-12 setembre de 1850. L'he vist a l'Institut Municipal d'Història i l'autor de l'article diu que parla de "la parte que hasta ahora ha visto la luz pública de la *Estadística de Barcelona*, la *Estadística física*". La industrial degué sortir el 1851, potser encara més tard. L'autor volia examinar *bajo todos sus aspectos* la indústria del cotó i només parla de la filatura. Probablement l'obra restà un *torso*. Els estudis a Madrid de l'autor i el seu nomenament de catedràtic no li deixarien temps per a les minucioses recerques que exigia, i l'any 1854 caigueren els moderats i Figuerola fou elegit diputat. Es devia desinteressar d'una obra que havia d'ésser publicada amb tantes intermitències. Això explicaria la falta d'exemplars a les biblioteques. Al registre de les *Obras Inscriptas en el Registro de Propiedad Intelectual en Provincias* del 1847 al 1855, publicat pel *Boletín de la Propiedad Intelectual* (Madrid, 1894, 3 vols.) no figura l'*Estadística*.²⁹ — La *Sociedad Filarmónica y Literaria* de Barcelona l'any 1851 va ampliar les activitats obrint càtedres, però morí com presumia Figuerola i acabà fusionant-se amb l'*Ateneo Catalán*. El Frías per al qual Figuerola enviava el diploma de soci a Rubió i Ors, quan era catedràtic a Valladolid, devia ser J. M. Frías, rector després d'aquella Universitat i gran amic del meu avi. — L'Ajuntament volia posar l'estàtua de Blasco de Garay a la columna de la Plaça de Medinaceli considerant-lo inventor de la navegació a vapor. Rubió i Ors el 26 de juny de 1849 va llegir a l'Acadèmia de Bones Lletres un treball sobre aquell pretès invent, publicat al volum III de les *Memorias*. L'estàtua de Blasco de Garay fou substituïda per la de Galceran Marquet. — Domingo és Domingo Ramon Domingo, catedràtic de Dret a Valladolid i mort el 1889.

28. Assenyaló als qui són competents en la matèria la indicació que llegim a la pàgina 312 de la reedició de 1968, segons la qual el general Concha, quan era capità general de Catalunya, va fer aplegar materials per tenir una estadística de la indústria del cotó en 1849, que rectificà la redactada per la Comissió Règia.

29. Hi surten en canvi els *Elementos de Gramática Castellana por D. Juan Illas y D. Laureano Figuerola* (Barcelona, 1853) amb el núm. 3345. Se'n feren edicions posteriors.